

DE WAARDE

DER

KOEPOK-INENTING

GEHANDHAAFD,

EN OP NIEUW AANBEVOLEN AAN OUDERS EN KUNSTGENOOTEN,

DOOR

A. VAN ***STIPRIAAN LUISÇIUS,***

MED. DOCT. & CHEM. LECT. TE DELFT.

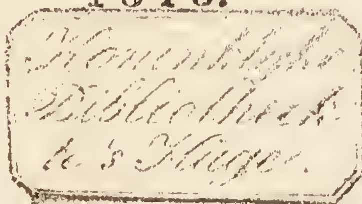
PRESIDENT VAN DE PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVERZIGT, RESIDERENDE IN 'S GRAVENHAGE, LID EN CORRESPONDENT VAN VERSCHEIDEN GELEERDE GENOOTSCHAPPEN, ENZ.

TE DELFT, TER BOEKDRUKKERIJ VAN P. DE GROOT.

1818.

42600

DEN

HOOGGELEERDEN HEERE

E. J. THOMASSEN A THUESSINK,

A. L. M. & PHIL. DOCT.

HOOGLEERAAR IN DE GENEESKUNDIGE FACULTEIT TE GRONINGEN,

RIDDER VAN DE ORDE VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW,

LID VAN HET KONINKLIJK INSTITUUT VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN EN ANDERE GELEERDE MAATSCHAPPIJEN, EN

PRESIDENT VAN DE PROVINCIALE COMMISSIE VAN GENEESKUNDIG ONDERZOEK EN TOEVERZIGT, RESIDERENDE TE GRONINGEN, ENZ.

WORDT,

UIT ERKENTENIS VAN DESZELFS VERDIENSTEN IN HET VAK DER GENEESKUNDE IN HET ALGEMEEN, EN IN DE VOORTPLANTING EN BESCHERMING DER KOEPOKINENTING IN HET BIJZONDER,

DIT WERKJE

WELWILLEND OPGEDRAGEN,

DOOR

DESZELFS VRIEND

DEN SCHRIJVER.

Ik zoude verlegen zijn om nog eenige opheldering, omtrent de koepok-inenting, te geven, nadat zulks door zoo vele geneesheeren, en door zoo vele bekwame en welmenende mannen alrede verricht is, onder welken het genoeg zal zijn onzen geleerden THUESSINK *te noemen. Ook beken ik gaarne, dat hier eigenlijk niets nieuws zal gevonden worden, vooral voor den geneesheer. Maar, behalven dat ieder verplicht is het zijne bij te dragen in eene zaak van zoo veel belang voor het algemeen, is zulks te meer noodzakelijk, in een tijd waarin men op alle wijzen tracht de voordelen dezer heilzame uitvinding tegen te werken of te verduisteren, met welke oogmerken dit dan ook geschieden moge, en zelfs sommige artzen, bij het ontstaan der zoogenaamde nieuwe pokken, beginnen te weifelen; in zulk een tijd, zeg ik, kan men dit onderwerp niet te ernstig behandelen, of de redenen, in voordeel dezer heilzame kunstbewerking, niet*

te dikwijls herhalen, en met nieuwe drangredenen, of met oude, onder nieuwe gezichtspunten gebragt, onderſteunen; opdat, door een herhaald en onpartijdig onderzoek, blijke, wat waarheid en wat leugen zij; terwijl men, door eene geſtadige vermaning van plichten, door aanmoediging, door voorbeelden, en door eene aanhoudende wederlegging van wanbegrippen, de halſtarrigen overtuige, de wankelenden winne, de vreesachtigen aanzette, en de weifelaars inlichte. En zie daar, waarheen mijne pogingen in dit werkje ſtrekken moeten.

De voortgangen, zoo wel der befpiegelende als der beoefenende wetenfchappen, of kunsten, fchijnen, hoewel de eene meerder, de andere minder, dit met elkanderen gemeen te hebben, dat dezelve, naar mate zij door de ondervinding bevestigd of gelogenftraft worden, even gelijk een flinger, dan eens voor- en dan eens achterwaarts gaan, tot dat zij eindelijk beproefd als algemeene waarheden worden aangenomen, of als herfenfchimmen in den nacht der vergetelheid verdwijnen. Maar er zijn er ook, die, of door toevallige ongelukken, of door misbruik, of door onkunde, of door vooroordeel, of door bijgeloof, of eindelijk door kwaadaardigheid, van tijd tot tijd, worftelingen blijven ondergaan, zoo dat zij nimmer een vast punt bereiken, of zij worden telkens op nieuw, door de eene of andere partij aangevallen, en beftreden; en dit zijn wel voornamelijk die leerftukken, welke van de algemene volksbegrippen afhangen. Ook

kan het niet anders, of de verſchillende ſectengeest, de verſcheiden meningen van de onderſcheiden deelgenoten eener zelfde ſecte, de wanbegrippen, de dwalingen, de ſchroomvalligheid, de opvoeding, enz., moeten hier ieder verſchillend medewerken, en, naar mate deze rijzen of dalen, alles hier van eenigzins zijne beſtemming erlangen. Hoe zeer dit nu zoo vele worſtelingen geeft als er tijden en wijzen van beſchouwen zijn, zoo blijft het hoofdbegrip, wanneer het op goede gronden en op waarheid rust, toch altijd ſtand houden, het vindt eene geſtadige beſcherming bij onbevooroordeelde en verſtandige menſchen; en, hoewel van tijd tot tijd op nieuw aangevallen, weerſtaat het de wapenen van onkunde en leugen, door de bloote ondervinding en de eenvoudige oordeelvellingen der natuur gerugſteund.

Indien er ooit eenig leerſtuk was, dat den invloed van dit alles ondervond, zoo is het voorzeker die eenvoudige kunstbewerking, welke men de inenting der kinderpokken noemt. Daar men, namelijk, in de latere eeuwen ondervond, dat eene verſchrikkelijke blaarziekte, aan de ouden onbekend, van tijd tot tijd verſchillende landen overviel, en, van oord tot oord voortreizende, een groot gedeelte van het menſchelijk geſlacht op eene wreedaardige wijze verdelgde, geheele ſtreeken ontvolkte, of de inwooners, onder folterende benaauwdheden en worſtelingen, eene verſchrikkelijke ziekte deed ondergaan, die het heerlijkst beeld der na-

tuur, hetwelk de voorzienigheid bestemd had, om alleen uit allen, met opgeheven hoofde het prachtvolle der schepping te aanschouwen, zoodanig ontsierde of verminkte, dat de schoonste en bevalligste aangezichten, die door een enkelen blik hunner kristallen spiegels harten konden dwingen, landen konden regeren, of, in zachtere betrekkingen, het bloed in reinen wellust deeden rondvloeijen, of, door een onschuldvollen blik, het ouderlijk hart de betrekking van vader en moeder deeden gevoelen; dat, zeg ik, deze bekoorlijke aangezichten, in éénogige, geschondene, of zoodanig misvormde gedaanten veranderd werden, dat dezelve eerder afschuwelijke monsters dan menschelijke wezens geleken. (1)

Geen wonder dus, dat men alles in het werk stelde wat mogelijk was, om deze verschrikkelijke pest te stuiten of te matigen. Dan, helaas! men kende de ziekte niet; men bleef nog lang zeer verdeeld nopens de wijze van behandeling. Intusschen wierden alle werelddeelen besmet, en de met deze ziekte onbekenden leden verschrikkelijk.

---

(1) Zoo zong *Professor* COOPMANS, in zijne *Varis, sive de Variolis Carmen*, 1787. aldus in het hollandsch overgebragt, bladz. 25.

„Ach wie is LICIDAS, bij LICIDAS dien schoonen,
„Die FEBUS overtrof aan 's hemels middagboog!
Nu elks afgrijzen door zijn ingevallen koonen,
Zijn uitgeknaagden neus en een verzworen oog,
In 't bleek, pokdalig, en misvormd gelaat gezonken."

Zelfs het beſchaafd Europa zuchtte onophoudelijk onder dezen geesſel, niettegenſtaande de geneeskundige geleerdheid van zoo veele artſen hier geene geringe hulp beloofde. Ja nog heden kan deze ziekte zoo hevig woeden, dat er, onder de beste behandeling, nog een aanzienlijk getal aan dezelve ſterft, gelijk uit de algemeene ſterflijsten van alle tijden, en uit de berigten der laatſte epidemie te *Amſterdam* en *Rotterdam* gebleken is. (2) Een ding is zeker, te weten, dat zij, na eene matige berekening, de verſchillende epidemien door elkanderen genomen, van de tien lijders er één wegſleept, drie misvormt, en dus zes tiende gedeelten meer of minder aangedaan overblijft. (3)

Eindelijk, echter, bragt eene gelukkige uitvinding (men weet niet aan wien men dezelve te danken hebbe) zoo veel goeds te wege, dat men door eene eenvoudige bewerking, welke men *inenting*

---

(2) Zie GIJSBERTI HODENPIJL, *Waarnemingen der thans heerſchende epidemie. Rotterdam* bij ARBON en KRAP 1818.

(3) Deze berekening is zeer matig. Men vergelijke op dit ſtuk onder anderen, de redevoering van Dr. DAVIDS in de *verhandelingen van het Rotterdamſche Genootſchap ter bevordering van de Koepok-inenting. Rotterd.* 1808. Alwaar hij, na het bijbrengen van eenige ſchrikkelijke voorbeelden van geheele ontvolkingen, zegt, „verliest *Zweden* niet daar door $\frac{1}{10}$ gedeelte van zijne bevolking, het oude *Frankrijk*, volgens DE LA CONDAMINE, jaarlijks 30,000 menſchen; en (volgens latere berekening ſtelt men het getal der geſtorvenen in *Frankrijk* jaarlijks 900,000, waar onder aan de kinderziekte 64,000) *Engeland* $\frac{1}{8}$ gedeelte van zijne ingezetenen? *p* 34 *en verv.*

noemt, van de duizend voorwerpen die geënt werden slechts één verloor, terwijl het getal der verminkten of geschondenen in dezelfde evenredigheid stond.

Daar het nu echter zeker was, dat men van deze inenting, na het in acht nemen van de beste voorbehoedsels, toch konde sterven, gelijk uit den aard der zake is op te maken, en waar van ook enkele voorbeelden voorhanden zijn, zoo vond men al aanstonds eenige menschen, die geen moeds genoeg bezaten om deze kunstbewerking aan zich zelven of aan hunne kinderen te laten verrichten, uit vreeze van hierdoor, als 't ware, de voorzienigheid vooruit te loopen en te vertoornen, of van zich moedwillig ziek te maken, en dus, indien het ongeluk uit zoo velen hen eens treffen mogt, reden te hebben om zich te beschuldigen van ten minsten de toevallige oorzaak van hunnen of hunner kinderen dood geweest te zijn. Dan, behalven dat deze zelfsbeschuldiging geen meerderen grond heeft, dan of dezelve hier uit ontstond, dat men zijne kinderen dagelijks toelaat te spelen, te rijden, te varen, en andere bezigheden of uitspanningen te verrichten, waar door zij zoo dikwijls ongelukken krijgen, die hen of onmiddelijk of door eenen omweg het leven kosten; zoo maakt men immers geene zwarigheid, om zijne kinderen of zorgaanbevolenen, *ten einde eene ziekte voorte-komen*, te doen aderlaten, kiezen te trekken, en andere bewerkingen te doen ondergaan, schoon het

het zeker is dat dezelve fomtijds den dood veroorzaaken, of dien middelijk ten gevolge gehad hebben. (4)

Intusfchen had de voorzienigheid een beter middel voor het behoud van het menschdom bewaard, het geen ons door de opmerkzaamheid van den

(4) Ik heb reeds tweemaal in mijne praktijk iemand zien fterven aan de gevolgen van eene aderlating. In het eerfte geval trof de heelmeester bij ongeluk eene flagader, terwijl in het andere eene ziektestof op het wondje viel, waardoor beiden het leven verloren. Ook heb ik meer dan eens perfonen ontmoet, die aan de gevolgen van hevige bloedingen uit de kiesholte, bij het trekken van kiezen, zoodanig leden, dat men reden had om voor derzelver leven te vrezen. Maar ik heb nog nimmer iemand aan de inenting der kinderpokken zien fterven, veel minder aan de vaccine, niettegenftaande ik van de eerfte eenige honderden, en van de laatfte eenige duizenden heb ingeënt of zien inenten. Dat hier van intusfchen voorbeelden zijn zal niemand ontkennen, fchoon uit het aangevoerde blijkt dat zij tot de zeldzaamheden behooren, en veel minder voorvallen dan ongelukken die veroorzaakt worden door varen of rijden, hetgeen zoo vele menfchen het leven kost, zonder dat iemand zulks daarom volkomen nalaat, of alleen in geval van hoge noodzakelijkheid daar toe befluiten, of zich na het verrigten daarvan eenig zelfverwijt doen zal; ten zij zulks met onvoorzichtigheid of roekeloosheid mogt gefchied zijn. En dit zoo zijnde, hoe zal men zich dan immer kunnen beklagen, een redmiddel gezocht, en met de beste mening, ja fomtijds met vreeze en als door nood gedrongen, beproefd te hebben? — Wie denkt hier niet aan het treffend geval van den reeds aangehaalden Profesfor COOPMANS, die zijn eenig kind bij eene hevige epidemie, en dus waarfchijnelijk te laat, de kinderpokken inentte, en verloor! En echter was die geleerde zoo zeer van het nut dezer kunstbewerking overtuigd, dat hij naderhand (gelijk men verhaalt) een volgend kind, en met de beste uitkomst, weder inentte. Men hoore hem zijn eigen toeftand op het levendigst voorftellen:

gelukkigen JENNER is bekend geworden, en dat, met alle de uitzonderingen welke men daaromtrent nog maken kan, altijd is en blijven zal een van de gelukkigſte geſchenken, ooit aan het menschdom ten deel gevallen. Hoe velen, immers, die nu nog het geluk van ouders en bloedverwanten, het ſieraad der maatſchappij uitmaken, zouden, zonder deze kunstbewerking reeds een prooi van het graf geworden zijn! Waar zijn thans die ſterflijsten, waarop weleer duizenden ſlagtoffers van de kinderziekte waren aangeteekend? Het is waar, er zijn er nog te veel, en de droevige ondervinding van de laatſte, en elders nog heerſchende epidemie (5) bevestigt dit volkomen; dit kan echter

---

Dus waart ge uit velen een, aan wie de proef mislukte,
Geliefde dochter! dus was 's hemels vast beſluit,
Terwijl ik andren vaak den klaauw des doods ontrukte,
Bliest gij, verwonnen, voor mijn oog den adem uit.
Ik echter, blijde in 't heil van andren, prijs de goden,
En wensch 't heelal geluk met zulk een hemelraad.

Men kan hier ook, onder zoo menigvuldige andere verhandelingen over dit onderwerp, met nut lezen die van Dom. SOWDEN, *over de inenting der kinderziekte als een zedelijken pligt beſchouwd en aanbevolen*, met het daar op volgend geestig versje van Doct. THEMMEN, te Amſterdam bij CRAJENSCHOT; *de koepokken genees- en zedekundig beſchouwd, in eene kerkelijke redevoering, door* Dom. C. P. SANDER, *Rott.* 1807. En *Hulde aan* JENNER, *door wijlen* Dr. WALOP *te Rotterdam;* met de redévoering van HUFELAND daar in vervat. *Rott.* bij CORNEL 1812.

(5) Te *Rotterdam* onder anderen, waar er van den 1 Julij 1817, tot den laatſten Junij 1818, en dus in een rond jaar, nog 485 aan deze ziekte geſtorven zijn. Zie GIJSBERTI HODENPIJL als voren.

in geene vergelijking gebragt worden met vorige tijden en gebeurtenisfen. Dan, men had ze allen kunnen behouden! Allen, zeg ik, want één uit duizend, of liever een uit tien en mogelijk uit honderd duizend, is als niets in vergelijking van het geheel te rekenen. Men zoude daarenboven, door allen in te enten, kunnen zorgen dat er geene nieuwe epidemiën meer ontftonden, en dus voorkomen dat deze fmetftof nog foms derzelver nadeligen invloed op die nuttige kunstbewerking zou kunnen doen gelden. Zij, derhalven, die deze inenting nálaten, begaan niet alleen de misdaad, van zulk eene gewigtige zaak voor zich zelven of hunne kinderen te verzuimen, maar zijn hier door nog nadelig voor anderen. Dit verzuim heeft echter bij allen niet dezelfde oorzaak. Bij fommigen is het eene verkeerde liefde, of ontijdige vrees, bij anderen is het onkunde of zorgeloosheid (6), maar er zijn

(6) Deze zorgeloosheid is in de laatfte jaren, vooral onder de lagere klasfen, zoodanig toegenomen, dat ik, en velen met mij, in de vifitatien ten platten lande, zeer vele heelmeesters hebben horen klagen, dat zij bijna niemand meer tot de inenting konden overhalen, maar fteeds ten antwoord kregen, *dat is tijds genoeg als de pokken komen*, zoo dat velen moede gepraat, of verdrietig geworden, hebben voorgenomen er de bijl bij neder te leggen; te meer, om dat velen zich verbeelden, dat de kunstoefenaar dit werk uit winzucht, of, in geval zulks *gratis* gefchiedt, uit vermaak of met eenig ander bijoogmerk verricht. Zou het hierom niet goed zijn, indien er befloten wierd, den dag van de uitvinding der vaccine jaarlijks in alle kerken, bij alle gezindheden, met eene doelmatige redevoering door den leeraar der gemeente te vieren?

er ook, die door de minder-verfchoonbare beginfelen van waanwijsheid, vermetelheid, ja zelfs door kwaadaardigheid gedreven worden om deze zaak niet in het werk te ftellen. — Ik wil dus tegen de eerften op nieuw eenige woorden tot overtuiging en verpligting fpreken (7); daar de anderen, hier voor onvatbaar zijnde, niets dan verachting verdienen! Wanneer men immers menfchen, die geene de minste bedrevenheid in de gefchiedenis der geneeskunde bezitten, met verzekering en met gezag hoort beweren, dat, federt de inenting met de koepokftof, het roodvonk en de mazelen zoo

Godsdienstige plechtigheden, toch, hebben altijd den meesten invloed op het hart der menfchen; zij vertederen het gemoed, zij brijdelen de driften, matigen de hartstochten, zij bepalen de gedachten, zij wakkeren het gevoel van plicht op, zij bevorderen den eerbied, zij banen de reden eenen toegang tot het hart. En daar de inenting, gelijk wij overtuigd zijn, en hier op nieuw betoogd wordt, eene der grootfte gefchenken van het Opperwezen aan het menschdom is, daar zij zoo vele fmarten lenigt, en zoo vele menfchen voor een vroegen dood bewaart, geeft zij de beste ftof aan de hand om het Opperwezen te danken, zijne goedheid en wijsheid te erkennen, en den mensch te verplichten om van dezen zegen gebruik te maken; terwijl eene jaarlijkfche herhaling aan deze zaak e ne beftendige waarde bijzetten, en als het ware, tot eene nuttige gewoonte maken zoude.

(7) Ik herhale hier, dat ik mij niet vermete dit beter of op eene andere wijze te zullen doen, dan zoo velen mijner voorgangers die dit ftuk opzettelijk behandeld hebben; ik doe zulks alleenlijk om dat eene gefchikte volharding nieuwe volgers maakt, om dat het in de orde hier te pas komt, en om dat mijne kleine verhandeling eene foort van geheel zoude uitmaken.

veel te algemeener en te kwaadaardiger geworden zijn, iets hetwelk op zich zelve eene volſtrekte onwaarheid ſchijnt, en om hetwelk juist te beoordelen eene zoo lange reeks van jaren, en zulk eene langdurige oplettenheid noodig zal zijn, dat het nageſlacht zulks eerst regt zal kunnen beſlisſen, zonder dat het, daarenboven, nog zeker is, dat zulks voor een gevolg van de vaccine is te houden. (8)

---

(8) De mazelen, hoewel gewijzigd naar de veranderingen der geſtellen, naar de heerſchende ziekteneiging, het jaargetijde enz. hebben altijd hunne kwade tijdperken gehad, en ſchijnen weinig veranderd te zijn; het roodvonk daarentegen, is over het algemeen kwaadaardiger, waarom het Zeeuwsch Genootſchap, in het jaar 1807, naar de reden hier van vroeg, in eene Prijsvraag, die tot nog toe, zoo veel ik weet, niet voldoende beantwoord is. Deze toenemende kwaadaardigheid van het roodvonk was dus niet alleen kort na de uitvinding der vaccine als zoodanig reeds bekend, maar ook lang te voren. In 1778 en 1779 heerschte er te Rotterdam een hevig roodvonk, (*Bataafsch Genootſchap* IV. deel) en in het begin van het jaar 1788 was er eene kwaadaardige epidemie, die hier ter plaatſe vele menſchen wegrukte. — De geleerde RICHTER zegt zeer juist op dit ſtuk in het algemeen, „door deze wijze van redeneren kan men eindelijk de gantſche geneeskunde overhoop werpen, alle voorvallen in den gewonen loop der dingen voor onnut, en zelfs voor onzedelijk (*onmoralisch*) houden; ja op het laatst zoude het zoo verre kunnen gebragt worden, dat men de hand in den ſchoot leggen, en alles rustig over zich heen zou laten gaan": (*Specielle Therapie*, *Th.* II. *ſ.* 357.) Men heeft zelfs waargenomen dat de ſcharlakenkoorts in haren loop door de inenting afgebroken wierd. *Ib.* *p.* 376. en dat zij bij de geënten altijd eenen buitengewoonen zachten loop hield. *Ib.* en *Algem. Med. Annal.* 1802. *Febr. en Apr.* Indien dit ook niet zoo was, zouden de ontijdige ſterfgevallen dezelfde blijven, hetwelk nochtans door de ondervinding wordt tegen-

Wanneer men ziet dat een ouder eerst tien kinderen aan de pokken verliezen moet, vóór dat hij het elfde laat vaccineren, zoo als ik heb bijgewoond, en zich met drift haastte om het twaalfde te laten enten, omdat men nu het onderſcheid van nabij gezien had; — wanneer men in aanmerking neemt dat er menſchen gevonden worden, die, of uit gebrek, of uit gemak, of uit dweepzucht, ieder kind dat hun afſterft als een geluk, als een zegen beſchouwen; — of eindelijk, als men weet dat er onverlaten zijn, die durven zeggen, dat zij liever alle hunne kinderen aan de kinderziekte zouden zien omkomen, dan dezelve te laten vaccineren; dan moet bij ieder regtſchapen man, bij ieder ouder, een ſchrik, een afgrijzen, ja eene verachting in zijn gemoed opkomen, en die verbasterde of ontaarde wezens, die toch niet te verbeteren zijn, aan derzelver zwartgallige gedachten worden overgelaten.

Neen, waare ouders! ik ſpreek tot u, die ieder kind, dat de natuur u geſchonken heeft, als een zegen van den hemel beſchouwt, en die, al zijn uwe omſtandigheden in alle opzichten niet zoo gelukkig, liever uwe kinderen met uw bloed zoud

---

geſproken. De heer DE LA ROCHEFOUCAULT LIANCOURT zeide reeds, volgens het rapport van het hoofd-committé der vaccine, „De vaccine is het, die de berekeningen, welke tot heden toe over de waarſchijnelijkheden van de duurzaamheid des menſchelijken levens gemaakt zijn, logenſtraft, daar zij het getal der ontijdige ſterfgevallen tot op de helft vermindert." *Journ. de l'Empire.*

voeden, dan dat gij dezelve zoud laten omkomen. Ik ſpreek tot u, lieve moeders, die door zoo veel ſmart, door zoo vele banden aan uw kroost verbonden zijt; voor welks behoud gij gaarn uw leven zoud willen opofferen, waarin en waarvoor gij geheel beſtaat, alles draagt, alles torscht, en, met hoeveel tegenſpoed hetzelve moge doormengd zijn, echter nog bid dat het zoo lang moge worden uitgerekt, tot hunne behoeften in zoo verre mogen vervuld zijn dat zij het ouderlijk toeverzicht misſen kunnen. Ik ſpreek eindelijk tot u, menſchenvrienden! wier geheel leven aan den dienst uwer natuurgenoten gewijd is, die iedere klagt van het lijdend menschdom hoort en gevoelt, en op deszelfs roepſtem de hand uitſtrekt en ter hulpe toeſnelt.

Mijne redenen ter overtuiging zullen dus alleen beſtaan in het nader aandringen der verplichting welke ieder mensch heeft om zich zelven, zijne kinderen of andere toezichtbehoevenden te laten vaccineren; in het wegnemen der nieuwe zwarigheden die men onlangs in het midden heeft gebragt, met te beweren dat velen der gevaccineerden andermaal door de kinderziekte zijn aangetast; en eindelijk in het opgeven van een paar voorbeelden, waar uit men op nieuw kan opmaken welk vermogen de vaccine op de kinderpokken kan uitoefenen.

Zij, dus, die geloven dat het een vooruitlopen aan de Voorzienigheid is, verwijze ik tot de aan-

gehaalde redevoeringen van Dom. SOWDEN en SANDER, en verder tot onderſcheidene ſtukken van de Maatſchappij tot nut van 't algemeen, enz., en wenſche dezen eene behoorlijke kracht van zelfdenken toe. Indien dit niet genoeg is om hen te overtuigen, zal het dan ook wel eene vergeefſche moeite zijn om zulks langs dezen weg te willen doen, daar dit ſoort van lieden ſlechts *gelooft*, en het daar bij laat berusten. Ook behoort dit meer tot het vak der kerkleeraaren, waaraan dit werk bij herhaling niet genoeg kan aanbevolen worden, en wier vermogen hier dikwijls zoo veel afdoet. (9)

Mijn *eerſte bewijs* dus, voor menſchen die zelve durven denken en oordelen, is, dat de vaccinatie eene eenvoudige bewerking is, die het geſtel der voorwerpen zelden van eenig belang aandoet, en dus gemakkelijk verdragen wordt. (10)

Ik behoef dit aan niemand, die geen vreemdeling in de dagelijkſche ondervinding is, te bewijzen. Kinderen van alle leeftijden, van den eerſten dag der geboorte tot den grijzen ouderdom toe, hebben dit met elkanderen gemeen: eene grilling, eene huivering, loomheid door de leden, een ligt

---

(9) Ik herinnere mij een dorp, alwaar bij den voorgaanden Paſtoor van alle kanten wierd ingeënt, doch bij den tegenwoordigen, die er geen voorſtander van is, naauwlijks door een enkel mensch meer daar van geſproken wordt.

(10) Vergelijkt het *Iets over de koepokken, uit eene zeventienjarige ondervinding en proeven opgemaakt*, in *Hippocrates Magazijn*, Deel IV. St. II. p. 140.

koortsje, eene ligte hoofdpijn, eene kleine aandoening van de keelklieren, zijn, in zuivere gevallen, de hoogste verschijnselen, en die zelden langer dan vierentwintig uren duren. In zuivere gevallen, zeg ik, en spreek hier niet van toevallige complicatiën.

Mijn *tweede bewijs* is, dat de leer der vaccine door verre het grootste gedeelte van verstandige menschen wordt verdedigd en goedgekeurd, en hierom, door bijna alle gouvernementen, wordt aanbevolen, beschermd en gehandhaafd. (11)

Het zoude toch wel zonderling zijn, dat de waarheid alleen zoude huisvesten bij die weinige twijfelaars, (die eeuwig twijfelen) bij de zotten, en bij die wijsneuzen, die, bij eene zeer bekrompene en oppervlakkige kennis, alles wanen beter te weten, alles bedillen, indien zij slechts eenige zwarigheden kunnen uitdenken, en alles daarom veroordelen, om dat het niet, in alle mogelijke gevallen, zonder ééne éénige uitzondering, voldoet; terwijl zij dikwijls andere leerstellingen volgen, die niet alleen oneindig minder redelijk zijn, maar die op eene loutere onzekerheid of op bedrog rusten. Dit zijn, namelijk, die soort van lieden, die u eene algemeene zalf, die alle wonden en

---

(11) De Koning van *Wurtemberg* heeft zelfs eene geldboete gesteld op het verzuimen der vaccine, ten aanzien van personen, die naderhand door de kinderziekte worden aangetast. Zie *Staats-Courant* 18 *Julij* 1818.

zweeren geneest, een onfeilbaar elixir zullen aanbevelen, die alle ziekten voorkomt of herftelt, en die dikwijls met verwondering de brabbeltaal van een kwakzalver aanhoren, of, met eene foort van eerbiedigheid, in de fchijnbaar nederige uitdrukking van den eenen of anderen weetniet hun vertrouwen ftellen.

Dat mij iemand eenige natuurlijke werking op aarde noeme, die altijd en in alle gevallen voldoet, nimmer mist en zich in alles gelijk blijft. Millioenen klavers beftaan uit drie bladen, en toch vindt men er enkele die er vier hebben. De menfchen hebben over het algemeen vijf vingers, en echter vindt men er die er zes, die er vier, drie, twee en geen één hebben. Zal men daarom in het eerfte geval zeggen dat de klavers een twijfelachtig getal bladen hebben, de mensch een onzeker getal vingers heeft? Deze wijze van redeneren is nog nimmer verdedigd. Zal men de rhabarber eene afgangverwekkende kracht willen ontzeggen omdat hij fomtijds doet braken, en den braakwortel zijn eigenaardig vermogen om dat hij fomtijds naar beneden werkt? Deze wijze van oordeelen is beneden alle kritiek.

In *de derde plaats* wordt het vermogen der vaccine door de ondervinding bevestigd.

Men kan, namelijk, de vaccine niet gelijk ftellen met die voortbrengfels van het menfchelijk vernuft, die, te voren uitgedacht, hierna beproefd, een ftreng onderzoek verdienen, te weten, of zij

werkelijk het vermogen heeft om die werking in een geftel te veroorzaken, welke noodig is om hetzelve voor de kinderpokken onvatbaar te maken. Zij heeft zich zelven als eene waarheid, op de ondervinding rustende, van den eerften aanvang doen kennen, en is een volks-fpreekwoord geworden, in een land, waarin de koepokken meer algemeen dan elders heerschten. Men was in *Gloucestershire* gewoon te zeggen, *die koebladders gehad heeft, krijgt geen pokken;* dit had JENNER mogelijk duizendmaal gehoord, en eindelijk komt hem te binnen, dit is te onderzoeken. De ondervinding is dus hier voorafgegaan, en de rede achteraan gekomen, even gelijk in zoo vele uitvindingen van het menfchelijk vernuft, of liever van zoo vele opmerkingen van eene ftomme of verftandige oplettenheid. NEWTON had zekerlijk duizenden ligchamen zien vallen, en eindelijk wekt een appel zijne aandacht op. — Men had hier dus nodig te zien: 1. Of men de mededeling der koebladders kunstmatig in het werk konde ftellen. 2. Op welk eene wijze. 3. In welke gevallen. 4. Aan welke voorwerpen. en 5. Met welke uitkomsten. Het eerfte en tweede bleek weldra, daar men, eenige ftof uit de koebladders, met de punt van een lancet, eene naald of ander fcherp werktuig opgenomen, onder de opperhuid gebragt hebbende, puisten zag opkomen van eene eigenaardige gedaante, met zich zelven gelijk blijvende tekenen en verfchijnfelen, veelal op gezette tijden eene

ze-

zekere hoogte bereikende, en het geſtel min of meer aandoende, en ſtof bevattende, waarmede men wederom anderen konde inenten. Bij ſommigen moest deze werking herhaald worden, terwijl eenigen, of in het geheel niet, of eerst na een min of meer langen tijd, hier door getroffen wierden. Weinigen, eindelijk, kregen bladders van eene buitengewone houding, of eene ſoort van brandige puisten, die men valſche koepokken noemt, om dat zij den gewonen loop niet volgen, en de vatbaarheid voor de kinderpokken niet uitroeijen.

Men ondervond dat men deze inenting kon verrichten *in alle gevallen*, alwaar men wist dat het voorwerp, dat geënt zoude worden, nog geene kinderziekte had gehad, en dat hetzelve gezond was; (12) terwijl ſommige kleine ongeſteldheden, of voorgeſchiktheden tot dezelve, een en ander verſchillend wijzigden.

De *voorzorgen* (13) bleken te zijn, dat men de

---

(12) De gezondheid is mogelijk eene van de beste teekenen, om te weten of de vatbaarheid voor de kinderziekte is uitgeroeid; hier, namelijk, loopen de koepokken geheel regelmatig, en voldoen altijd, indien de verdere teekenen behoorlijk worden waargenomen. Verg. GIJSBERTI HODENPYL, *vervolg*, *enz.* p. 14. en 't geen in deze verhandeling verder op dit ſtuk gezegd wordt.

(13) Niet voornemens zijnde eene geheel overtollige verhandeling te ſchrijven, bepaal ik mij ſlechts tot eenige algemene punten, terwijl ik voornamelijk die aanvoere, over welke men het nog niet altijd zoo geheel eens is, of welke nog wel eens tot een onderwerp van tegenſpraak dienen, bij de verſchillende kunstgenooten of bij de tegenſtrevers der vaccine.

ſtof zoo veel mogelijk versch, vloeibaar, uit gezonde voorwerpen, (14) op gezette of kenbare tijden genomen, (15) met een zeker aantal ſteekjes (16) even onder de opperhuid brengen, en vooral op-

---

(14) Men kan hier niet te bezorgd zijn, om dat men verplicht is altijd het meest zekere te doen. Gelukkig echter, dat alle ſcherptens zich op deze wijze niet laten inenten, en men door oplettenheid hier veel kan voorkomen. Intusſchen was het in dit opzicht misſchien beter, wanneer men altijd verſche koepokſtof konde krijgen; daar dit echter niet geſchieden kan, moet en kan men zich ook veilig van andere bedienen, tenzij men verkoos de ſtof altijd weder eerst op eene koe inteënten, ten einde hier door gedurig eene verſche ſtof te bekomen. Met dit al zijn er nog onder de tegenſtrevers der vaccine, die beweren dat het zelfs gevaarlijk is deze ziekteſtof van een beest in het bloed te brengen; maar ik rade deze hoogstvoorzichtige lieden, nimmer iets zonder handſchoenen aan te raken, nooit eene ſpaanſchevlieg-pleister te laten leggen, en nimmer eenig vleesch te eten hetwelk niet te voren onderzocht is. Indien wij van alle zulke kleinigheden zoo veel kwaads te wagten hadden, dan was het menſchelijk geſlacht wel zeer ongelukkig.

(15) Indien men de ſtof te onrijp of te rijp neemt, of uit eene pok, die te voren reeds geopend is geweest, of de te laat uitvloeijende ſtof, loopt men gevaar dat de enting mislukt, of dat er valſche pokken opkomen. Vergelijkt onder anderen, het *Iets* in *Hippocrates Mag.* D. IV. St. II. p. 139.

(16) Om te onderſtellen dat men te weinig ſtof in het ligchaam kan brengen, en *daarom* meerder ſteekjes moet doen, komt mij twijfelachtig voor. Een enkel puistje dat zijne behoorlijke kenteekenen heeft, en waardoor het geſtel min of meer wordt aangedaan, is mij altijd toegeſchenen voldoende te zijn. Dit ſtrookt ook meer met het algemene denkbeeld van de werking der ſmetſtoffen; het hoofdkarakter hiervan, toch, lijdt geene verandering, en bepaalt zich niet tot hoeveelheden. Goed gevat, dat is eigenaardig, karakteriſtiek aangedaan, is goed, is geheel aangedaan. Zelfs ſchijnen

letten moest, behalven op de gewone kenteekeren van gedaante en anderen, of het voorwerp op zekeren tijd ook eenige werking, eenige aandoening, eenige ongesteldheid toonde te gevoelen, waaruit men opmaken konde dat geheel het gestel in de werking gedeeld had. (17)

---

de bijeigenschappen hier weinig of niets afdoen, en worden mogelijk door het gif onderdrukt en belet om te werken; waarvan de etter der kinderpokken een voorbeeld oplevert, daar etter, van de beste zoo wel als van de slechtste pokken, goede en kwade pokken kan geven, naar mate van de stemming van het voorwerp. Hetzelfde heeft plaats met de vaccine, daar dezelfde stof bij verschillende voorwerpen ware en valsche koepokken geven kan. Zelfs heeft JENNER gezien, dat dit op de armen van een en hetzelfde voorwerp plaats had, daar de eene arm *ware* en de andere *valsche* pokken vertoonde. RICHTER *Sp. Therap.* Th. II. f. 380. Het is echter altijd zaak om ten minsten vier steekjes te doen, niet zoo zeer om dat er dan meer stof in het bloed komt, als om dat men dan meer kans heeft dat het *in eens* vatten zal. Ook willen sommigen, dat men ten minsten éénе pok niet moet openen om er stof uittenemen, om den loop der ziekte of de aandoening niet te storen, en schrijven hieraan voornamelijk de vermeerdering der zoogenaamde nieuwe pokken toe. Zie HUFELAND *Journal*, *Maart* 1818. f. 119. Deze waarnemingen in vergelijking gebragt met het geen hierna over de wederkerige onderdrukking der uitslagziekten en de vaccine zal gezegd worden, geven eene nieuwe gerustheid aan de hand, dat met de vaccine andere smetstoffen zoo gemakkelijk niet worden overgebragt.

(17) Hoe zichtbaarder deze werking is, des te beter; zij is echter in sommige gevallen moeijelijk te beoordelen, daar er enkele voorwerpen zijn die hier van volstrekt geene teekenen geven. Verg. RICHTER *als voren* p. 364. terwijl er valsche, of alleen plaatselijk werkende koepokken zijn, die zeer sterk aandoen. In het eerste geval moet men derhalven des te naauwkeuriger op de koepok letten, zoo op derzelver vorm als op haren loop; en indien men dan

Omtrent de *uitkomsten* moest men voornamelijk letten, of deze bewerking ook met eenige toevallen konde gepaard gaan, of eenige kwade gevolgen

---

nog twijfelt, de vaccinatie herhalen. Wanneer de valfche zulks doen, is het door de uitgebreidheid of hevigheid der ontfteking die zij alsdan hebben, en duurt zij langer. Is het door eene plaatfelijke werking, zoo is het ook in die gevallen alwaar de pok zeer hevig werkt, zonder dat er eenige ftof fchijnt te worden opgenomen. Zoude in deze gevallen de ftof kunnen geabforbeerd, en door het een of ander affcheidend orgaan kunnen uitgevoerd worden? Ik heb ten minften een voorbeeld gezien van eene goedgevatte en fterkwerkende inentings-kinderpok, op den arm van eene dame in een bloeijenden leeftijd, waar uit ik, met het beste gevolg, weder inente, zonder dat er een enkel puistje bij dit voorwerp op het geheele ligchaam te vinden was, terwijl er zich in den vroegen morgen, eenige dagen achter den anderen, een ftinkend zweet opdeed, dat volmaakt naar pokken rook. — Het zweten was anders aan deze dame nimmer eigen. — Alles hangt hier dus van de vatbaarheid en van de gevoeligheid af. Hetzelve heeft zoo wel bij de enting der kinderpokken als bij die der koepokken plaats. De voorzichtigheid, echter, eischt bij de twijfelaars eene herhaling, ten zij men altoos gebruik make van de naïnenting op den vijfden dag, zoo als fommigen verkiezen voor de zekerheid der algemeene werking. Als men altijd goede verfche ftof heeft, kan men dit ligt doen, indien niet, en de overige teekenen zijn fprekende, acht ik het minder noodig. In alle gevallen acht ik het echter van belang hier zeer voorzichtig te zijn; het leven van een mensch, de eer van de zaak, en het vertrouwen van een geneesheer wordt hier op de proef gefteld; er is zelfs geen twijfel, of wij hebben nog vele ongelukken van dien aard te wagten, en anderen hebben dit lang voorzegt. Prof. THUESSINCK waarfchuwde hier voor reeds in den beginne der inenting, en Doctor DE MORAAZ fchreef in het jaar 1801, dat een timmermansknegt en een veldwerker honderden in het eiland Goederede inentten. *Genees. kundig onderzoek*, *enz.* p. 24. *Amft. bij* HOLTROP. En zelfs heden

konde hebben, en of zij de voorwerpen zoodanig veranderde, dat zij, voor het vervolg, voor de kinderpokken geheel veilig waren.

Wat het eerfte betreft, er kunnen zich bij de vaccine toevallige ongefteldheden voegen, die men befchouwen kan, of als geheel toevallig, van buiten aankomende, of als ontwikkelde, waar van de zaden reeds in het voorwerp aanwezig waren, door de vaccine nader te ontwikkelen, die dezelve kunnen verzwaren, gevaarlijk, ja zelfs dodelijk maken.

Tot de eerfte behoren alle toevallige ongefteldheden die den mensch kunnen treffen, bij voorbeeld, alle hevige en befmettelijke ziekten, van koortfen, uitflagziekten, loop en diergelijken. En al befchouwde men de mogelijkheid van in dit tijdvak te kunnen fterven alleen uit dit oogpunt, dan zoude men de weinige fterfgevallen, die gedurende deze bewerking plaats hebben, nog kunnen goed maken; want laat men eens onderftellen, dat er van de honderd duizend (18) inentelingen bij de vaccine één fterft, en aan het geheele beloop de-

ten dage heeft er nog veel misbruik in dit opzicht plaats, vooral federt de uitloving der eerpenningen. Ik zelf heb er gekend, die het platte land afreden, om een groot aantal te enten, zonder dat zij naderhand geregeld wederkwamen om te zien of het de ware koepokken waren, of flechts aan de huisgenoten vroegen of zij gevat hadden. Zoo worden de beste meningen door misbruik verijdeld, en het goud ter aanmoediging, een fchadelijk werktuig; dan waaromtrent ook thans door het Befluit van Z. M. van den 18 April l. l. N° 20, zeer wijsfelijk voorzien is.

(18) De vijanden der inenting zullen mogelijk zeggen dat dit veel

zer zaak eens veertien dagen tijd geven, wie zal ons nu altijd durven waarborgen, dat er van zulk een aantal menfchen, in zulk een tijdvak, niemand fterven zal? De dagelijkfche ondervinding leert ons juist het tegendeel; daarenboven weten wij, dat, als de vaccine met de eene of andere

---

te ruim genomen is; wel nu, laat er van de tien duizend één fterven, zij fterven toch nimmer van de vaccine als vaccine, maar alleen van toevallige oorzaken, die bij andere gelegenheden, of in hetzelfde tijdvak, evenwel hadden kunnen gebeuren; want, noch de wijze van handelen is van dien aard dat zij zoodanige belediging aan het dierlijke werktuig kan toebrengen, die op zich zelven gevaarlijk is; noch hare werking zoo hevig, dat zij eenige oproeren van aanbelang in de dierlijke huishouding kan veroorzaken. Toevallige omftandigheden kunnen alles verzwaren, alles dodelijk maken; een fteek van eene naald, van eene bije, een krab aan een been, eene neusbloeding, zijn door toevallige oorzaken dodelijk geworden; en dat deze toevalligheden nimmer in rekening kunnen worden gebragt, blijkt onder anderen hier uit, dat men in rechten de toevalligdodelijke wonden, (*per accidens lethalia*) welke aan iemand zijn toegebragt, geheel anders ftraft, dan die, welke uit zich zelven dodelijk zijn (*per fe lethalia*). — Omtrent hetgeen *na* de vaccine nog gebeuren kan, is men dikwijls nog ondragelijker; want niet alleen eenige uitflagziekten, zoo als wij te voren gezien hebben, maar bijna alle andere ongefteldheden, die na de vaccinatie ontftaan, worden door fommigen hier aan toegefchreven, zonder eenige berekening van tijd of wijze. Hierop willen wij echter liefst niet antwoorden. — Dit horende, denk ik dikwijls aan zekere boerin, die mij, bij gelegenheid dat wij over de geledene rampen van ons vaderland fpraken, op eene deftige en geheimvolle wijze verzekerde, dat alle deze rampen moesten aangezien worden als natuurlijke gevolgen van de invoering der nieuwe pfalmberijming, en wel NB. om dat zij *na dien tijd* begonnen waren! — Wat zal men met zulke menfchen uitvoeren!!!

uitſlagziekte in het ſtrijdperk treedt, de eene of de andere gemeenlijk onderdrukt wordt, of voor een tijd geheel ſtil ſtaat, en dat hare werking uit zich zelve hier dus niet bezwarend zijn kan. (19) Zelfs heeft de inenting der kinderziekte dit eigenaardige, dat zij ſommige ongeſteldheden onderdrukt of wijzigt, zonder dat zij dikwijls zelve door toevallige aandoeningen geſtoord wordt. (20) Hoeveel te minder hebben wij dus van de vaccine te vrezen!

---

(19) Hoewel wij geen gebrek aan voorbeelden hebben, en die, welke hier achter gevonden worden, hier van een ſprekend bewijs opleveren, zoo wil ik, voor de zwakken in het geloof, ook hier de volgende regels herhalen, die de ongenoemde en zeer beſcheiden ſchrijver van het *Iets, uit eene zeventienjarige ondervinding en proeven*, te voren reeds aangehaald, heeft opgemaakt. „Als de *kinderpokken*" zegt hij „en *koepokken*, te gelijk, in een ligchaam in werking zijn, overwinnen de laatſten niet zelden de eerſten; zij knotten althans de magt der ziekte, zoo dat het gevaar verdwijnt met de verdwijning van een groot gedeelte der uitbotting; ſomtijds echter vermeesteren de *kinderpokken* de *koepokken*, en ſtuiten dezelve in hare werking, doch zelfs deze tweeſtrijd ſchijnt ten voordele van den lijder uittevallen, want, daar de *koepokken* niettegenſtaande de reeds beſtaande beſmetting met de *kinderziekte*, nog tijdig genoeg in werking waren gekomen, om den worſtelſtrijd met dezelve aantevangen, zag ik nimmer die ziekte eenen dodelijken keer nemen, ook dan, wanneer de *kinderpokken* in den ſtrijd de overhand behielden." *Hippocrates Mag.* IV. D. II. St. p. 134 *en* 135, en *Waarnemingen van den invloed der vaccine op gelijktijdige kinderziekte, door* Dr. A. S. V. D. BOON MESCH, *Letterbode* 1818. N°. 13. p. 196 *en verv.*

(20) Ik heb hier van, kort voor de invoering der vaccine, een treffend voorbeeld gezien. Eene dame, meer dan zestig jaren oud, die van *Cabo de goede Hoop* alhier was aangekomen in eene epidemie van kinderziekte, werd door mij, op hare aanvrage, hier mede

Onder de van buiten aankomende en toevallige ongefteldheden, die zich met de koepokken kunnen vermengen, zijn ook natuurlijk die ftoffen, die met de inentingftof vermengd zijn. Dan, men behoort, zoo als ik te voren gezegd heb, hieromtrent alle mogelijke voorzorgen te nemen; het komt mij echter voor, dat deze zaak ook al te verre kan getrokken worden; vooreerst, om dat, zoo als wij beweerd hebben, fommige fmetftoffen, door de vaccine zelve onderdrukt worden; en ten tweeden, om dat vele fcherptens zich op deze wijze niet laten inenten; de eenige zijn mogelijk de fchurft en het venusfmet; dan, daar de eerfte toch zulk een verfchrikkelijk ongeluk niet is, dat men zich liever aan de kinderziekte zoude blootftellen, dan aan de zeldzame mogelijkheid van de

---

ingeënt, met dat toevallig gevolg, dat zij daarop, daags voor het tijdperk der uitbotting, eene beklemde breuk kreeg, met alle de verzwarende verfchijnfelen hiervan. De nagt werd rusteloos doorgebragt; alles was te vergeefs beproefd, en de toevallen waren zoo hevig, dat ik, met den overleden Chirurgijn J. DAMEN, die 's morgens in confult geroepen was, en met den gewonen Huis-Chirurgijn J. G. VORSTMAN, overeenkwam om dadelijk te opereren, zonder ons aan de inenting te bekreunen. De operatie was moeijelijk, door dat de breuk verouderd en aangegroeid was, maar alles werd overwonnen, en de ontklemming gelukkig volbragt. Des namiddags verhefte zich de koorts, die des avonds te voren reeds begonnen was, en in den laten avond kwam er eene ruime uitbotting van de beste en grootfte pokken welke ik immer gezien heb, over het gantfche ligchaam, en alles liep zoo wel af, dat de zieke, op den veertienden dag na dit tijdperk, hare kerkgang deed.

fchurft te *kunnen* krijgen, en het omtrent de laatfte, het venusfmet, nog onzeker is, of zich dit op deze wijze laat inenten, (21) en zeer weinig kinderen, waarvan men de ftof neemt, aan deze ziekte reeds zoodanig onderhevig zijn, dat men uit eene vreemde puist, met een bijzonder eigenaardig ziekelijk afgefcheiden vocht gevuld, zulk eene ontaarde ftof zoude kunnen nemen, die zoodanige gevolgen konde te weeg brengen, of zonder dat men dit aan de voorwerpen, waaruit dezelve genomen wierd, konde zien. Zoo vinden wij deze zwarigheden opverrena niet groot genoeg om de inenting daarom te verzuimen. — Daauwurm, herpes en diergelijke klierachtige ongefteldheden, die dan de verdere foorten van toevallig van buiten aangebragte befmettingen moeten uitmaken, geloof ik niet dat op deze wijze kunnen aangebragt worden; eensdeels om dat men zelfs in kinderen van dezelfde ouders, waarvan het eene het heeft en het andere niet, terwijl zij beide dezelfde voorbefchiktheid hebben, niet zelden waarneemt, dat, niettegenftaande deze kinderen met elkanderen in eene geftadige aanraking

---

(21) De fchrijver van het *Iets*, ftelt vast, en vóór hem reeds anderen, dat als men de ftof tijdig genoeg uit de koepok neemt, en wel reeds op den zevenden of achtften dag, wanneer zij nog maar alleen plaatfelijk werkt, en er nog geen andere ziekteprikkel daarmede vermengd is, er eene meerdere zekerheid is dat zij vatten zal, en minder gevaar van te gelijk met de koepok andere ziekteprikkels inteënten. *Hipp. Mag.* a. p. pag. 139.

zijn, met eten, drinken, ſlapen, en elkanderen dikwijls met beledigde of ontvelde vingers, lippen en diergelijken behandelen, zij hier van niet overvallen worden; andersdeels, omdat, als deze ſtoffen zoo beſmettelijk waren, die genen, die met deze kinderen dagelijks omgaan, hier van ook moesten aangedaan worden, hetwelk ſtrijdt tegen de dagelijkſche ondervinding, de beste leermeesteresſe. Wij brengen dus deze liever, zoo als het behoort, tot die ongeſteldheden, waarvan de zaden, reeds in het voorwerp aanwezig, door de koepokken in werking worden gebragt.

Men ziet, namelijk, niet zelden, dat zich na de vaccine eenig uitſlag vertoont, ja enkele malen zoodanig, dat het eene ziekte van belang wordt. Maar, behalven dat dit meest altijd in ziekelijke of onderdrukte geſtellen voorvalt, zoo gebeurt dit ook niet minder zonder de vaccinatie (22); en hoewel deze uitſlag lastig en gevaarlijk kan worden, zoo is dit laatſte toch zeer zelden het geval, en men ziet, door een gepast gebruik van geſchikte geneesmiddelen, de meeste dezer uitſlagſoorten weder ſpoedig verdwijnen.

Maar, wie verzekert, daarenboven, dat diezelfde ontwikkeling niet door andere toevallige oorzaken

---

(22) Dr. BREMER van *Berlijn* zegt, in zijn *Bericht over den voortgang der inenting te Berlijn*, ſlepende en hevige uitſlagziekten waren in dit jaar (1817) algemeen heerſchend; zij waren *voor en na de vaccinatie even ſterk.* HUFELAND *Journal der Practiſchen heilkunde*, 1818. *Maart* p. 86.

van beledig'ng, van klimmenden leeftijd, van ziekte, en zelfs bij de natuurlijke kinderziekte, die toch eens komen moet, (23) zoude kunnen ontſtaan? Welke geneeskundige heeft ook niet opgemerkt, dat deze uitbotting, deze werkzaamwording van ziekteſtof dikwijls zeer heilzaam is geweest, bij kinderen die bleek, benaauwd, kortademig, zwak en zonder eenigen groei waren, alwaar de onderdrukkende oorzaak wierd in beweging gebragt, naar buiten gejaagd, en dus aan het werktuigelijke geſtel eene meerdere vrijheid gegeven wierd? (24) Hoe dikwijls tracht men dit te bevorderen in verſchillende ziekten! en maakt dit niet een gedeelte uit van de praktijk, in ſle-

---

(23) Er zijn zeker voorbeelden van menſchen, die nooit de kinderziekte gehad hebben; maar, behalven dat dit al weder zeldzame gevallen zijn, waar van men echter door de algemeenheid der inenting meerder voorbeelden ſchijnt te moeten zien, zoo geeft zulks aanleiding tot eene lastige onzekerheid, of tot eene gevaarlijke gerustheid. Ik heb hier een zeer voornaam huis gekend, alwaar de moeder reeds zeer verre in jaren gevorderd, en in waan zijnde, dat zij voor de kinderpokken onvatbaar was, of dat zij dezelve zonder opmerking geleden had, dewijl zij in verſchillende epidemien hare talrijke familie had opgepast, met beide hare reeds volwasſene dochters, door deze verſchrikkelijke ziekte overvallen wierd, zoodanig, dat zij, met ééne dochter, hiermede bezweek, terwijl de andere, niet zonder gevaar, den dood ontſnapte.

(24) De ſchrijver van het *Iets* beweert, dat dit ſoort van prikkel, welke veelal oorzaak van het zuur bij kinderen is, door de koepok-inenting naar de huid bepaald wordt. *Hippocrates Mag.* p. 141. Vergel. ook p. 138.

pende ongefteldheden? Ik heb zeker enkele gevallen gezien, alwaar deze uitbotting verfchrikkelijk groot was; maar behoort dit niet tot de toevallige en zeldzame verfchijnfelen, en geenszins tot de enting? en valt dit niet juist veelal in die geflachten, die aan dit foort van uitflag onderhevig zijn? Men zegge dus niet altijd, had men niet ingeënt, de uitflag was niet gekomen; dit blijft altijd nog twijfelachtig, alsmede in hoe verre deze voorwerpen, met zulk eenen aanleg, gezond zouden zijn gebleven, wat dezelve bij de natuurlijke pokken zouden geleden hebben, enz. Maar daarenboven, wanneer men eenige reden had om eene diergelijke voorbefchiktheid of aanleg te onderftellen, het zij uit de kennis van de gefteldheid van het voorwerp zelven, der bloedverwanten, of der kinderen in 't algemeen, zoude men dan niet behoren te onderzoeken, of hier niet eenige voorbereiding van dienst zoude kunnen zijn? terwijl men in dit geval nog altijd van de voordelen der inenting zoude kunnen gebruik maken, boven die der kinderpokken, die de voorwerpen altijd onverwagt en in alle omftandigheden aantasten.

Van meerder, en van het uiterst aanbelang, is dus het tweede gedeelte, of, namelijk, de koepokken de voorwerpen zoodanig veranderen, dat zij voor het vervolg tegen de kinderpokken geheel beveiligd zijn.

Men heeft van de vroegfte tijden af getwist,

of het mogelijk ware, dat men tweemaal de kinderziekte konde krijgen, ja dan neen; en men heeft deze vraag van tijd tot tijd opgewarmd en herhaald. Onder de latere zijn het vooral RICHTER (25) en HEIM van *Berlijn*, die beweren dat de echte pokken nimmer iemand tweemaal aantasten, en dat eene der twee uitbottingen, niet voor gewijzigde kinderpokken, maar voor eene soort van *varicellen* (water- wind- of steenpokken) moeten gehouden worden; en dat dit ook het geval is met die pokken, die somtijds na de vaccine worden waargenomen. Hoe het hier mede zij, indien het waar is, dat er geene natuurlijke werkingen zijn, die altijd en in alle gevallen zich zelven gelijk blijven, en geene uitzonderingen hoegenaamd lijden, zoo moet dit ook noodwendig op deze zaak worden toegepast. — Hierover, intusschen, zijn bladen vol geschreven, en zeer veel van het aangevoerde berust, of op eene verdediging van het geen men gelooft, zonder een genoegzaam of onpartijdig onderzoek, of op een woordenstrijd (26), terwijl anderen getracht hebben

(25) S. 377.

(26) Ik zal hier niet spreken van alle die twijfelingen, verschillende meningen, twisten enz. op dit stuk, onlangs te *Amsterdam* en *Rotterdam* voorgevallen; zij zijn slechts voorbeelden van de algemene vooringenomenheid van 's menschen geest, van eene zucht om te verschillen, of van gebrek aan onpartijdige opmerking. Vergel. Dr. V. D. BOSCH in zijn *brief aan* Dr. CROLL, p. 4. Ook heeft gemelde schrijver, over dit onderwerp, naderhand, een zeer breed-

de waarheid op te ſporen, en daartoe hunne bewijsredenen min of meer uitvoerig hebben bijgedragen. Tot de eerſte behoort die zee van verſpreide waarnemingen en meningen, die in vele dagbladen of afzonderlijke verhandelingen beſchreven zijn; tot de laatſte voornamelijk de doorwrochte werken van onzen THUESSINCK, van WILLAN en HEIM, en verſcheiden uitgebreide rapporten van de koepok-ſocieteiten van *Parijs* en *Londen*; als mede de kleine nieuwere bijdragen van V. D. BOSCH (27), GIJSBERTI HODENPIJL (28), HEILBRON (29), MOLL (30), en de ſchrijver van het *Iets over de koepokken*, te voren aangehaald.

Het blijkt, namelijk, dat er bij groote epidemiën van kinderziekte, bij ſommige kinderen, die te voren goed gevaccineerd zijn, of die men voorgaf of onderſtelde (31) goed geënt te zijn, ſom-

---

voerig en uitmuntend rapport opgeſteld, ter voldoening aan den last hem opgedragen door de Provintiale Commisſie van Geneesk. Ond. en Toeverzicht, reſiderende te *Dordrecht*, moetende dienen tot antwoord op eene aanvrage deswegens gedaan, door zijne Excellentie den Miniſter van Binnelandſche zaken; welk rapport waarſchijnlijk geheel of gedeeltelijk gedrukt zal worden, en 't welk de ſchrijver de goedheid gehad heeft mij te laten lezen.

(27) In zijn voorn. *Brief* en *Rapport*. *Letterbode* N° 8. *p.* 117.

(28) In zijne voorn. *Waarnemingen.*

(29) *Eenige aanmerkingen omtrent de inenting der koepokken*, *Letterb.* 1818. N°. 31. *p.* 3. *en verv.*

(30) *Verſlag der kinderpokken en epidemie*, *te* Nijmegen, *in den jare* 1817; *benevens eenige aanmerkingen daartoe en de kinderpokken betrekkelijk. Hipp. Magazijn* IV D. II St. p. 97.

tijds uitbottingen ontſtaan, waar onder er voorkomen die zeer veel van de natuurlijke kinderziekte hebben, het zij in begin, (32) het zij in loop, of in einde (33). Bij deze lijders worden, vooral in het laatſte geval, dezelfde verſchijnſelen gevonden: als hoofdpijn, hitte, koorts, braken, en diergelijke. De uitbotting komt veelal in ééns uit, de puisten hebben ſomtijds volmaakt dezelfde houding als die der ware kinderpokken. Veelal, echter, zijn zij klein, beginnen in het tweede tijdperk te drogen, en vallen vroeg af. Sommige echter loopen alle de tijdperken door, en enkele zijn zoo ſlecht, dat zij ware zamenvloeijende kinderpokken (34) vertoonen, met alle de verſchijnſelen hier aan verknocht, behalven dat zij, in evenre-

---

(31) *Prof.* THUESSINCK zegt met regt, in zijn onlangs uitgegeven ſtukje over deze zaak: „wie van ons zal kunnen ontkennen, dat wij in het eerst naauwlijks de kenmerken van echtheid en van beveiligende koepokken kenden." p. 9. Men zie op dit ſtuk voorn. HEIMS *Diagnoſtiek der falſchen blattern*, in HORNS *Archiv* 1809; *Letterk. Magazyn* 1815. N°. 3 *en* 4. En HEILBRON *op de aangeh. plaats*, p. 9. en verv.

(32) Dr. V. D. BOSCH zegt van eenige, „*quoad ſtadium eruptionis*, hadden zij alles met ware kinderpokken gemeen." p. 8,

(33) Dezelfde ſchrijver zag een geval, alwaar de enting door hemzelven volbragt werd, en toen alle goede teekenen had gehad, en waarop toch *variolæ veræ concretæ* ontſtonden. p. 9.

(34) Dr. HEILBRON heeft deze in de Amſterdamſche epidemie niet gezien, en ſchijnt dit mede voor een bewijs te houden, dat die nieuwe pokken geene ware gewijzigde of doorloopende pokken waren; a. p. 11 en 12. Maar hoewel ik gelove dat het zeer zeldzaam gebeurt, zijn hier van toch ſprekende voorbeelden, zoo als nog on-

digheid van derzelver aantal en aard, minder gevaarlijk, minder dodelijk zijn (35). Somtijds zag men voor of in het begin der uitbotting een anomale rode uitflag, die waarfchijnlijk van een roosachtigen aard geweest is (36). Van dit aantal moeten er echter vele afgetrokken worden; fommigen zijn ware varicelfoorten, of fpelingen van dien; (37) die echter, welke in eens uitkomen, en in het begin alle de teekenen van ware kinderpokken hebben,

---

langs bij den zoon van Lord GROSVENOR in Engeland. HUFELAND *Journ. Märtz* 1818. p. 119. en bij Juffrouw J. E. te Rotterdam. GIJSBERTI HODENPIJL a. p. 16 en 17. Terwijl eene menigte vroegere fchrijvers verfcheiden bewijzen hier van aanhalen. Vergel. MORAAZ, a. p. 40 en verv.

(35) Vergel. HUFELANDS *Journal*, *Maart* 1818. *f.* 119. en WILLANS *Treatife on vaccine oculation. Lond.* 1806.

(36) Zie RICHTER als voren, p. 365 en GIJSBERTI HODENPIJL, a. p.

(37) Hoe vele bastaardfoorten en wijzigingen van mazelen, roodvonk, roosachtige en andere huidziekten nemen wij niet dagelijks waar, en zijn ook altijd vóór de vaccine waargenomen, zoodanig dat men dezelve dikwijls niet weet te rangfchikken? Hoe vele fpelingen in de natuur van dezen en van anderen aard vallen niet dagelijks in het oog! Zoude het niet mogelijk zijn dat deze door fommige fpelingen of afwijkingen der weelderige natuur, als ik mij eens zoo mag uitdrukken, door eene vereeniging, namelijk, van verfchillende voorbereidende en toevallige oorzaken ontftaan? Waarom zoude de levendige natuur hier minder rijk en vermogende zijn dan de doode fcheikundige, die door eene kleine verandering in de hoeveelheid der beftanddeelen, de wijze van vermenging, of onder andere omftandigheden, gedurig andere gewrochten levert?

ben, maar in het tweede tijdperk drogen, worden door de meesten ontkend ware pokken te zijn, maar door ſommigen tot de varicellen, door anderen tot eene nieuwe ſoort van pokken, en door anderen weder tot ware gewijzigde kinderpokken gebragt. Vooral konde men dezen naam niet weigeren aan die weinige, die alle de tijdperken der gewone kinderziekte, met alle de eigenaardige en karakteriſtieke eigenſchappen, doorliepen. — Eene pok-epidemie, namelijk, in eenige groote ſteden van ons land, in het vorige jaar invallende, nam men ook hier en daar dezelfde ſoort van pokken waar; en daar dit voor ons geheel nieuw was, zoo konde het niet anders, of dit moest in den beginne ſchrik en vrees inboezemen. Intusſchen was dit, zoo als wij gezegd hebben, reeds lang in Engeland en elders waargenomen, bij gelegenheid van diergelijke epidemiën. De heer WILLAN beweerde, dat deze uitſlag veelal eene ſoort van basterduitſlag was, en dat, indien men eene enkele tot de ware kinderpokken brengen moest, het getal hier van zoo gering, de ziekte zoo zacht was, en zoo ſpoedig afliep, dat dit niet in aanmerking kwam (38). Volgens den heer HEILBRON bleek uit de officieele berichten van het koninglijk heelkundig Collegie te *Londen*, dat van de 164,381 gevaccineerden

(38) RICHTER berekent dat van de 250,000 gevaccineerden, er ſlechts 50 weder beſmet worden, en dat er onder deze ſlechts 10 zijn, die men voor echte pokken houden kan, en dus van de 25,000 één. *Specielle Therapie*, *Th.* II. *ſ.* 357.

flechts 56 van deze vermeende echte pokken waren aangetast, en dus van de 3000 één (39).

Men dacht over de zoogenoemde nieuwe pokken ook in Engeland in 't begin niet eenftemmig; thans echter houden de meesten deze foort van pokken voor *ware gewijzigde pokken*, zoo dat dezelve dáár reeds een vasten naam hebben gekregen, dien, namelijk, van *mitigated fmallpox*, (*verzachte pokken*) en zij zijn als zoodanig algemeen bekend (40).

Hoedanig dit zijn moge, wanneer men de waarnemingen van bovengemelde fchrijvers onbevooroordeeld vergelijkt, zoo is er geen twijfel aan, of die zoogenaamde nieuwe pokken, na aftrek van alle de valfche bijfoorten, zijn niet anders dan gewijzigde kinderpokken, die, naarmate dat de vatbaarheid voor dezelve door de koepok-inenting

---

(39) Aangehaalde plaats, p. 5.

(40) Prof. CLARUS van Leipzig, over deze pokken handelende, zegt in zijne *Neuefte Beobachtungen über die Kuhpocken in England*, in HARLES *Journal der Praktifchen Heilkunde*, 1818, *Märtz p.* 118. „Volgens de mening van den tegenwoordigen arts „D. DUNDAS, van wien ik, door de moeder van een befmetten „knaap deze narichten gekregen heb, was de ziekte die foort, „welke men thans in Engeland de *verzachte menfchenpokken* (*mi*„*tigated fmallpox*) noemt, die bij afzonderlijke voorwerpen, bij „welke de vaccinatie eene onvolkomene uitwerking gehad heeft, „door befmetting met de gewone menfchenpokken ontftaan, en „zich hier van door eene reeds op den zesden dag voorvallende „opdroging, door het wegblijven der tweede koorts, als ook door „den veel zachteren loop, en door de weinige en kleinere puisten, „onderfcheidt." Vergel. verder RICHTER, als voren, f. 356.

verminderd of onderdrukt is, eenen min of meer afwijkenden of verzachten loop aannemen. Ik begrijp dit *vooreerst*, omdat zij niets van de varicellen hebben, die alle, van welk eene foort zij ook zijn mogen, ongeregeld uitkomen en opdrogen, en een geheel anderen puist vormen; *ten tweeden*, omdat zij onder dezelfde verfchijnfelen als de kinderpokken uitkomen en denzelfden vorm hebben; *ten derden* omdat zij voornamelijk, en mogelijk alleen, worden waargenomen bij eene groote epidemie van kinderpokken; hebbende ik tot dus verre nog niet ontdekt, dat zij gezien zijn in plaatfen alwaar de kinderpokken wel ten zelfden tijde, doch niet algemeen geheerscht hebben, maar wel varicellen; en eindelijk *ten vierden*, omdat er eenigen van dezen aard gevonden worden, die wel degelijk alle de gewone tijdperken doorloopen (41). Dat de meeste hiervan in het tweede tijdperk, op den vijfden, zesden of zevenden dag

(41) Mogelijk zijn er, die alle deze liever brengen tot dat aantal dat niet behoorlijk gevaccineerd, of alwaar alleen eene plaatfelijke werking geweest is. Ik ftem gaarn toe dat dit in vele gevallen plaats heeft, maar dat zulks niet altijd het geval is, blijkt niet alleen daar uit, dat men geene reden heeft om de oplettenheid en kunde van zoo vele artfen te mistrouwen, en dat men zelfs de voorwerpen, en de redenen waarom de vaccine fomtijds de vatbaarheid voor de kinderpokken niet geheel wegneemt, nader begint te leren kennen, zoo als beneden blijken zal; maar wij hebben zelfs onlangs een voorbeeld gehad, dat deze pokken ontftaan zijn bij een jongeling die niet alleen gevaccineerd, maar zelfs met de kinderpokken geënt geweest was. Zie HUFELAND op de te voren aangehaalde

opdrogen, geene febris fecundaria hebben, en hier door een zeer karaktermatig teeken der kinderpokken verliezen (42), erkenne ik gaarne, maar vinde geene reden om hier door alle andere teekenen van dien aard te laten onderdrukken; en het komt mij meer redematig voor, eene ongefteldheid, die in het begin alle hare gewone kenteekenen heeft, en in haren loop gestuit wordt, of op eene zekere hoogte vroeger eindigt (43), derzelver eigen naam te laten behouden, dan dezelve eenen anderen naam te geven, het aantal van ziektefoorten zonder noodzakelijkheid te vermeerderen,

---

plaats. Prof. HENKE van *Erlangen* zegt op dit ftuk: „Ich bin mit J. P. FRANK, HUFELAND und STIEGLITZ des glaubens, dafz in *einzelnen Fällen* allerdings wahre Blattern dasfelbe Individuum zweimal befallen können." Handbuch der Kinderkrankheiten I. Th. II. Ausg. f. 347. 1818.

(42) De heer GIJSBERTI HODENPIJL zegt, in een opgegeven geval, met regt, „of de *febris fecundaria* wel tot een waar vereischte om *variolæ veræ* te noemen juist aanwezig zijn moet, kan ik niet onderftellen; het waren *variolæ difcretæ*; de koorts ftaat in juiste evenredigheid, niet alleen met het *quantitative*, maar ook met het *qualitative*, en is vooral niet te wagten, daar de ziekte zoo bijzonder gemodificeerd wordt, het bewijst alleen dat er eene dusdanige modificatie kan plaats hebben." a. p. I. St. p. 8 en 9.

(43) De koepokken zelve hebben wel eens iets van gelijken aard, dat zij, namelijk, zeer vroeg opdrogen, en wel foms op den zevenden dag, terwijl andere zulks eerst op den twintigften dag en later doen. (Vergel., onder anderen, het *Rapport* van den heer MOLL, in *Hippocrates Mag.* IV. D. II. St. p. 126. en verv.) zoude men nu daarom deze koepokken eenen anderen naam geven? Zij zijn flechts wijzigingen, varieteiten.

aan de waarheid te kort te doen, en de vijanden der koepok-enting een bewijs in handen te geven, om eenige partijdigheid in derzelver verdedigers aantetonen. Zoo zouden wij dan ook eene zinkingkoorts, eene galkoorts, enz. niet als zoodanig noemen kunnen, omdat zij in het begin of in het midden gelukkig door kunst of natuur gestuit werd. Ik bekenne gul geene reden hier voor te weten. En waarom zoude men zulks bij deze pokken doen? Om de onfeilbaarheid der vaccine te willen betogen? Deze bestaat niet. Om de waarde der vaccine te bewaren? Zij wordt hier door niet verminderd, daar het geval zoo zeldzaam is, de ziekte veelal zoo zacht afloopt, en eene meerdere oplettenheid en ondervinding meerder voorkennis belooft. Dat dit laatste eenigen grond heeft blijkt daaruit, dat men meer en meer begint te zien, dat de vaccinatie geen ding is waarin men niets meer te leren heeft (44). Ook begint men nader de voorwerpen, alwaar de vaccine minder werkt,

(44) Als een THUESSINK zegt: „Ik ben er verre af van te gelooven dat wij deze stof reeds uitgeput hebben, maar ik geloof in tegendeel, dat er eene reeks van jaren en een aantal van opzettelijke en naauwkeurige waarnemingen vereischt worden, om ons allengs deze zoo belangrijke als vreemde stof te leren kennen;" kunnen wij hieraan ligt onze toestemming geven. Ook de heer MOLL beweert met zeer veel regt, dat de ongeregelde loop der zelfs schijnbaar ware vaccine, zoo in tijd en hevigheid, als in de verschillende jaarsaisoenen, behalven nog vele andere verschijnselen, aantonen, dat wij met den aard en de werking der koepokken nog niet genoegzaam

zoo als ik boven gezegd heb, te leren kennen, daar men sedert lang gezien heeft, dat kinderen, die aan engelsche ziekte, (45) of aan schrofels, schurft, daauwwurm, hoofdzeer enz. sukkelden, minder vatbaar waren, of dat de vaccine de vatbaarheid slechts gedeeltelijk wegnam. — De heer GYSBERTI van *Rotterdam* meent zulks niet alleen bij schropuleuzen te hebben waargenomen, maar ook bij kinderen wier ouders aan kanker of het venussmet geleden hadden, (46) alsmede dat de

---

bekend zijn, om niet in derzelver uitwerkselen nog somtijds te dwalen. (*Hipp. Mag.* IV. D. II. St. p. 129) Het komt mij echter voor, dat ZijnEd. de onzekerheden soms wat te verre uitstrekt, zoo als uit het aangevoerde op p. 130, bij de tweede vaccinatie, in geval van twijfeling, of het ook eene plaatselijke aandoening is geweest, blijken kan, die intusschen door THUESSINK, EICKMA, den briefschrijver in den Letterb. N°. VIII. p. 116. a. 1818, VAN DEN BOSCH en anderen toch als zeker gekeurd en ondervonden is. Ook vinde ik hier de volgende onbepaalde uitdrukking, *me nihil scire*, wat te algemeen. *Nihil* is geheel ontkennend. En hoewel wij weinig *zekers* ten opzigte van het *onzekere* weten, zoo zoude zulk eene redenering alles op losse schroeven zetten, en in ons geval veel kwaad doen. Men zoude dus beter zeggen *omnia scire nihil scire*, waarover onlangs te *Marburg* nog een tractaatje is uitgekomen, onder den titel S. C. LUCE, *de antiquissimo illo „omnia scire, nihil scire", quatenus medicum spectat.* De heer MOLL heeft zelf te veel bewijzen van wetenschap gegeven om dit voltehouden.

(45) Dr. DE MORAAZ maakte reeds in 1801 de opmerking, dat de engelsche ziekte eenigen veranderenden invloed op de vaccine had. *a. p. pag.* 14. Men kan echter door eene vroegtijdige enting dit veelal voorkomen, daar deze ziekte bijna nooit voor de zes maanden, en zelden voor de anderhalf jaar invalt. Verg. RICHTER *Sp. Therap.* Th. V. f. 676.

(46) Vervolg p. 14.

tijd en afwijking dezer ziekte in verband ſtaat met den tijd waarin iemand gevaccineerd is, en dus in die voorwerpen, alwaar de vatbaarheid voor de kinderpokken niet behoorlijk is uitgeroeid, de inwerking van het natuurlijk pokgif in evenredigheid zoude vermeerderen (47). Alle welke onderwerpen een nader en oplettend onderzoek verdienen, om hetwelk te bereiken zeker de aanmoediging, onderſteuning en richtige waarneming van een Koepokgenootſchap zeer veel zoude kunnen bijdragen, en aan hetwelk, onzes inziens, het overzicht van alle de ingekomen rapporten van het geheele Rijk, met alle de beſcheiden van dien, moesten worden medegedeeld, om daar uit, en uit eigen waarnemingen, een algemeen verſlag te maken, van zoodanige aanmerkingen voorzien, dat hier door eenige zekere uitkomſten konden worden afgeleid, eenige nuttige lesſen konden worden getrokken, en waar bij zoodanige wenken of aanbevelingen werden gegeven, als voor het vervolg van het meeste nut zouden worden geoordeeld. Deze ſtukken, door den druk gemeen gemaakt, zouden licht verſpreiden onder het algemeen, zij zouden doen opmerken wat men nog te leren had, en zij zouden doen zien, wie waarlijk de genen waren, die de meeste diensten aan het menschdom hadden bewezen, wie de meeste aanſpraak hadden op de

(47) Vervolg, p. 6.

erkentenis van hunne medeburgers, en op de beloningen van den Vorst.

Men kan dus uit het verhandelde afleiden, en alzoo vastſtellen, dat de kinderpokken kunnen beſmetten:

1°. Voorwerpen die deze ziekte nog niet geleden hebben, en niet geënt zijn, ſchoon daar voor vatbaar.

2°. Voorwerpen die niet behoorlijk gevaccineerd zijn. (Wij bepalen ons hier alleen tot de vaccine.)

A. Doordien de ſtof niet de vereischte hoedanigheden heeft, waar door dezelve
  1. de huid niet aandoet en verdwijnt, of,
  2. eene valſche koepok geeft, door dat de ſtof
    a uit eene valſche pok,
    b te vroeg,
    c te laat,
    d uit eene reeds te voren geopende pok,
    e van een te laat uitgevloeid vogt genomen is,
    f te lang aan de werking der lucht is blootgeſteld geweest,
    g te oud is,
    h op zelfſtandigheden bewaard is, die dezelve ontleden, zoo als de meeste metalen, en voornamelijk het ijzer.

B. Om dat de ſtof niet behoorlijk is toegepast,
  1. door de huid niet behoorlijk te doorboren,

2. door de ſtof niet vloeibaar op de punt van het werktuig te brengen,
3. door de wond te groot te maken, zoodat de ſtof door het bloed wegvloeit,
4. met te weinig ſteekjes te doen.

Alle deze gebreken kunnen voorgekomen of verbeterd worden.

3°. Voorwerpen die wel behoorlijk gevaccineerd zijn, maar alwaar

A. geene genoegzame aandoening van het geſtel geweest is,
   1. door onvatbaarheid in het geheel,
   2. door onvatbaarheid voor een tijd,
   3. door dat de werking zich alleen plaatſelijk bepaald heeft.

B. Eene bijzondere ziektewijziging de behoorlijke aandoening belet, en wel voornamelijk door
   1. Engelſche ziekte,
   2. ſchurft,
   3. ſcrophuleuſe geſteldheid in 't algemeen,
   4. daauwwurm en hoofdzeer in 't bijzonder,
   5. kankerachtige,
   6. veneriſche beſmetting.

C. Eene bijzondere eigenſchap plaats heeft, van noch door de vaccine, noch door eene kunstmatige, noch door eene natuurlijke beſmetting *in eens* geheel onvatbaar te kunnen worden gemaakt.

Tegen onvatbaarheid in het geheel is niets te doen, en alle poging is hier overbodig. Daar

men echter hier niet te voorzichtig kan zijn, dient de enting dikwijls herhaald te worden, met vermeerdering telkens der wondjes, op verfchillende plaatfen van het ligchaam, op verfchillende tijden, en alles vruchteloos zijnde, kan men hier, bij eene epidemie, de enting met natuurlijke ftof, onder de noodige voorzorgen, in het werk ftellen (48).

Het eerfte is ook toepasfelijk op de onvatbaarheid voor een tijd.

De plaatfelijke werking wordt beoordeeld door de tweede enting op den vijfden dag, en door de opmerking van eene meerdere of mindere aandoenlijkheid van het geftel; zij wordt verbeterd door herhaalde enting.

De bijzondere ziektewijziging wordt gekend door de voorwetenfchap van het geftel der ouderen, van de kinderen zelve, of uit den loop der vaccine. Wanneer men, namelijk, eenige der opgegeven gebreken in de ouders veronderftelt, of bij de kinderen waarneemt, is men des te opmerkzamer op alle verfchijnfelen, of men laat de voorwerpen eenigen tijd gefchikte geneesmiddelen gebruiken naar den aard van het ongemak gewijzigd.

(48) Sommigen beweren dat de ingeënte kinderpokken niet befmetten. (Vergel. onder anderen DE MORAAZ *a. p. p.* 2. en verv.) Ik zoude hierop echter niet altijd durven rekenen. Er fchijnt evenwel bij fommige ziekten, en vooral bij de uitbottingsziekten, eene algemeene voorgefchiktheid te moeten plaats hebben, willen zij algemeen heerfchend (epidemisch) worden.

Indien men twijfelt herhaalt men de vaccinatie, niet alleen na de voorgaande enting, maar ook lang daarna, en vooral in eene nieuw ontſtane pok-epidemie.

Die gevallen, alwaar eene bijzondere eigenſchap, van noch door de vaccine, noch door eene kunstmatige, noch door eene natuurlijke beſmetting, *in ééns* onvatbaar te worden gemaakt, plaats heeft, zijn zoo zeldzaam, dat men hierop niet kan rekenen, en zoo duister, dat men dezelve niet kan vooruitzien.

Wij beſluiten dus,

1°. Dat de vaccine, behoorlijk in het werk geſteld, bij verre de meesten niet alleen, maar *bijna bij allen*, een veilig en onſchadelijk middel is om de vatbaarheid voor de kinderpokken in het menſchelijk ligchaam te vernietigen.

2°. Dat bijna alle voorwerpen voor deze kunstbewerking vatbaar zijn, maar dat deze vatbaarheid verſchilt, en bij eenige zeer weinige ſlechts eene gedeeltelijke onvatbaarheid voor de kinderpokken uitwerkt.

3°. Dat het getal dezer laatſten dus in geene vergelijking kan komen met dat der vorigen, en dat zij, in allen gevalle, hier door nog zeer veel winnen, in mindere hevigheid en duurzaamheid der natuurlijke ziekte, en in gelukkiger uitkomst.

4°. Dat men reeds een ſtap ſchijnt gedaan te hebben in de meerdere kennis om die voorwerpen vooraf te kunnen beoordeelen, en deze dus

met meerder naauwkeurigheid te kunnen behandelen en te gemoet te komen, het zij door voorbereiding, het zij door herhaling der vaccine, het zij door de enting met pokſtof zelve.

5°. Dat men reeds zeer vele redenen heeft om vastteſtellen, dat de vaccine niet voor een tijd, maar voor het geheele leven voldoende is, zoo uit de wijze waarop zij is bekend geworden, als uit het getuigenis van zoo veel menſchen, uit de ondervinding die wij daar van reeds hebben, en uit den aard der zake zelve.

6°. Dat men in het ſtuk der koepok-enting nog zeer veel te leren en waartenemen heeft, en dezelve niet veilig aan onkundigen kan worden toevertrouwd.

7°. Dat de koepok-enting een groot geſchenk is, door de Voorzienigheid aan het menschdom gegeven, om eene der verſchrikkelijkſte ziekten voortekomen, of zoodanig te lenigen, dat zij oneindig dragelijker, en haar doodend vermogen, als het ware, vernietigd wordt; en eindelijk,

8°. Dat alle menſchen verplicht zijn van dit goddelijk geſchenk gebruik te maken, zoo voor zich zelven, als voor anderen, die aan hunne zorg zijn toevertrouwd, opdat zij, bij iedere uitkomst van zaken, gerust en onderworpen zouden kunnen zeggen, ik heb gebruik gemaakt van alle middelen die natuur en kunst mij aan de hand geven, en heb dus gedaan *hetgeen ik ſchuldig was te doen.*

Ten ſlotte zal ik hier nog twee gevallen bij-

voegen, welke, fchoon aan kunstoefenaren niet vreemd, voor het algemeen nieuwe bewijzen opleveren van het beveiligend vermogen der vaccine, en tot voorbeelden ter navolging kunnen ftrekken.

Voor weinige jaren werd ik geroepen in een gering burgerhuisgezin, alwaar drie kinderen (alle meisjes) waren, waarvan ik de oudfte te voren had ingeënt, toen deze nog maar alleen aanwezig was. Ik bevond dat het tweede dochtertje aan verfchrikkelijke zamenvloeijende pokken lag, en vroeg met verwondering aan de ouders waarom zij de twee volgende kinderen ook niet hadden laten enten; ik kon hierop geen voldoend antwoord krijgen, maar bemerkte toch dat het gedeeltelijk vrees was, niettegenftaande het eerfte kind er zeer wel van was afgekomen, en gedeeltelijk dat foort van uitftel, dat ons door gewoonte vaak de nuttigfte dingen van den eenen dag tot den anderen doet verfchuiven, met te denken, dat zal ik morgen, of bij gelegenheid wel eens doen, er is nog geen haast bij. In één woord, toen ik de vrouw beduidde dat het flechte pokken waren, begon zij zoo bitter te fchreijen, en wierd zoo radeloos over haar verzuim, (want zij was de enting anders zeer toegedaan) dat ik alles noodig had om haar te bedaren, en te beduiden, dat men met de onfchuldigfte oogmerken wel eens iets verzuimde; en deed dit te meer, dewijl het jongfte kind nog zoog, en ik vreesde dat deze aandoeningen foms eenen ongunftigen invloed op het zog mogten

hebben, en dus voor het andere kind nadeelig worden. Men kwam nu overeen om zoo ſpoedig mogelijk dit kind te enten, maar men had thans geene vaccine, en het was reeds de derde dag der ziekte van het tweede kind. Er verliepen alzoo drie dagen vóór dat ik ſtof kreeg, en het kind was met de zuigende en diep bedroefde moeder (want het was eene hartelijke, eene ware moeder) nagt en dag aan de uitwaasſeming van het reeds worstelend beſmette kind blootgeſteld. Intusſchen entte ik hetzelve, en vond mij verpligt aan de omſtanders te verklaren, dat het niet alleen mogelijk, maar zelfs waarſchijnlijk was, dat dit kind de pokken zoude krijgen, en dus, als dit niet wel afliep, zulks niet aan de vaccine moest geweten worden, want dat die, al ware het dat zij de ziekte niet voorkwam, altijd nog meer goed dan kwaad doet, zoo als waarachtig is, en alle kunstoefenaren bij ondervinding weten. Het leed ook niet lang of er deden zich tekenen van ongeſteldheid op; de eerſte drie dagen bleven de ſteekjes zonder eenige werking; (ik had er op iederen arm drie gedaan) toen kwam er echter eenige kleurverheffing in een punt, tevens met eene vrij hevige koorts, met afwisſelend braken en afgaan, gedurende drie dagen, hetwelk ons deed vrezen dat de kinderpokken weldra zouden uitbotten; maar op den derden dag van de koorts, en dus den zesden dag der enting, begon dezelve met alle de an-

dere verſchijnſelen te verminderen, en hield op het einde van denzelfden dag geheel op; het voornoemde ſteekje, hetwelk gedurende dien tijd ſtil geſtaan had, begon nu hevig te werken; (de andere waren geheel verdwenen) (49) en op den negenden dag hadden wij eene groote regelmatige koepok, en alles liep volmaakt gelukkig af. — Zulk eene uitwerking wierd door ééne koepok verricht. Intusſchen bleef het andere kind, na verſchrikkelijk geleden te hebbeu, in het leven, maar lag uitgemagerd en verzwakt, nog lang als levenloos ter neder, en vertoonde, na de herſtelling, de verſchrikkelijkſte ſpooren der geleden ongeſteldheid. Welk een onderſcheid in de uitkomſten!

In het voorleden jaar wierd ik ter inenting van een kind bij een boer geroepen, wiens kind gezoogd wierd door de vrouw van een knecht van den tuinman der buitenplaats naast aangrenzende, die tevens huishoudſter was van den voornoemden ongehuuwden tuinman, en aldaar dus met haar man inwoonde. De vaccine hier geregeld voortgaande, verzogt mij gemelde zoogſter, haar kind tevens van haar zoogkind inteënten; maar hier tegen verzette zich de tuinman, die, de kinderpokken nog niet gehad hebbende, bevreesd was dezelve hier door te zullen krijgen, dreigende zelfs, indien men zulks ſtil deed, den knecht met

(49) In diergelijkte gevallen ben ik er voor om niet te weinig ſteekjes te doen, omdat men dan meer kans van vatting heeft.

zijn gevolg te zullen wegjagen. Daar nu het geloof van dien tuinman zoo ſterk was, dat er niets aan te doen was, zoo raadde ik de zoogſter zulks voor als nog uitteſtellen, en bij gelegenheid maar eens ſtil bij mij aan te komen, dat wij dit dan heimelijk zouden doen, zonder dat er iemand van wist. Dan, wat gebeurt er? Er waren naauwlijks veertien dagen verloopen, of ik wierd geroepen bij voornoemden tuinman, dien ik leggen vond aan zware zamenhangende, (*cochærente*) zoo niet zamenvloeijende (*confluente*) kinderpokken. Hij had zich, eenige dagen te voren, des avonds, in zeker huis alhier begeven, alwaar hij gewoon was zich te laten ſcheren, en waar zich thans een kind bevond dat de natuurlijke pokken had. Het woord *kinderziekte*, hier op den binnenkant van het venster met krijt geſchreven zijnde, was dit, bij den avond, het venſter geſloten zijnde, niet zichtbaar, en de menſchen zulks verbergende, ſtelde hij zich alhier onwetend aan eene beſmetting bloot, welker uitwerking hij zoo zeer vreesde. Intusſchen was dit des te toevalliger, daar er op dien tijd ſlechts twee of drie huizen in de geheele ſtad waren, alwaar de beſmetting heerschte, zijnde er toen in onze ſtad zeer weinigen door deze ziekte aangetast, daar de vaccinatie alhier zeer ijverig wordt voortgezet. Men begrijpt ligt, dat ik den lijder hier eenige herinneringen moest doen die hem onaangenaam waren, temeer dewijl hij oorzaak was, dat het kind zijner huishoudſter niet was ingeënt, en nu groot gevaar liep van be-

ſmet

ſmet te worden. Gelukkig echter had ik verſche vaccine bij mij, en entte het kind, met drie ſteekjes op iederen arm, dadelijk in. Dan, op den derden dag hierna, werd dit kind door zulk eene hevige koorts en aanhoudend braken overvallen, met afwisſelende ſtuipen, dat ik vreesde voor het leven of voor eene verſchrikkelijke kinderziekte. Maar de goede vaccine bleef niet werkeloos. Tot den vijfden dag waren de inentingsſtippen zichtbaar gebleven, zonder eenige ſchijnbare verandering, maar tegen den zesden dag begonnen zij alle te werken, en wel zoo vermogend, dat op het einde van dezen dag alle ziekteverſchijnſelen plotſeling ophielden, den volgenden dag zes ſchoone en welgevormde koepokken aanwezig waren, en het kind, hoewel verzwakt door de voorgaande ziekteverſchijnſelen, binnen kort tot deszelfs vorige gezondheid, zonder eenig teeken der kinderziekte, was terug gekeerd. De tuinman herſtelde ook gelukkig, maar had bij de uitbotting, in de kwijling, in de etterkoorts en bij het drogen der pokken zeer zware benaauwdheden geleden; en, hoewel vrij van naden, zal hij ſteeds de bewijzen dragen dat hij *niet* gevaccineerd is geweest.

Het minnekind van deze vrouw, hetwelk zij nog eenige malen op den dag ging zogen, bleef volmaakt gezond.

Laten dus die genen, die onbevooroordeeld, maar met geene genoegzame kracht van ziel begaafd zijn om tot dezen ſtap overtegaan, of die

bevinden geene reden genoeg te bezitten om daartoe te kunnen besluiten, bij deze treffende voorbeelden nog voegen, en als eene drangreden tot hunnen overgang in opmerking nemen, dat deze leer door alle Vorsten wordt beschermd, door de meeste verstandige menschen wordt verdedigd, door het grootste gedeelte der beschaafde wereld, en zelfs door vele onbeschaafde natien, wordt gebezigd, en op den duur met zulk eenen agtervolgenden zegen door de Voorzienigheid wordt begunstigd, dat men wezenlijk verplicht is de aangeboden hand van redding aantegrijpen.

Geene andere bedoeling met het schrijven van dit stukje hebbende, dan sommigen intelichten, anderen opmerkzaam te maken, waarheid te helpen opsporen, en aan de kunst en het menschdom nuttig te zijn, acht ik mijnen arbeid beloond, in de hoop van hier in eenigzins te zijn geslaagd, en in het gevoel van aan mijne verplichting tot eene welgemeende medewerking ten algemeenen nutte, in mijnen kring, voldaan te hebben.

D R U K F E I L.

Pag. 14. reg. 2. staat: *keelklieren*, lees: *okselklieren*.